

25. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *İffet* ve *Son Arzu* romanlarında hayal ve hakikat karşıtlığı

Alparslan OYMAK¹

APA: Oymak, A. (2021). Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *İffet* ve *Son Arzu* romanlarında hayal ve hakikat karşıtlığı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (23), 381-389. DOI: 10.29000/rumelide.949002.

Öz

İffet (1896) ve *Son Arzu* (1918), Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın sonları facia ile biten iki romanıdır. Romanlar; ana karakterleri devirlerine göre eğitimli ve erdemli iki genç kızın, İffet ve Nuruyezdan'ın ölümüyle sona erer. Her iki eser de gerçek hayat hikâyelerine dayanmaktadır. Hüseyin Rahmi Gürpınar, *İffet* romanında olayın kahramanlarından biri olduğunu eserin önsözünde açıklar. *Son Arzu*'nun hikâyesi ise Nuruyezdan'ın eşi tarafından kendisine aktarılmıştır. Yazarın bu romanlarla öncelikle dönemin toplumsal yapısını gözler önüne sermek istediği anlaşılmaktadır. Toplumun ahlak anlayışı ise sorgulanan diğer bir kavram olarak ortaya çıkar. *İffet* romanı özelinde romantizm ile realizmin irdelendiği görülür. *Son Arzu* özelinde ise eski devrin düşünce biçiminin, durağanlığının eleştirisi yapılır. Kadın hakları ve kadın erkek ilişkileri diğer eleştiri konularıdır. Tüm bu tartışmaların odak noktasını oluşturan asıl temaysa hayal ile hakikat arasındaki karşıtlıkla şekillenir. Her iki romanda da iyi örnek olarak gösterilebilecek çok az kişi varken, erdem sahibi iki kadın toplumun gözünde ahlaksız konumuna düşmüşlerdir. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *İffet* ve *Son Arzu* romanları gerçekçilikle ilgili zayıf noktalarına rağmen evin içi ile sokak arasında kurduğu simgesel zıtlıklarla dikkat çeker. Buna göre evin içi, gerçek hayattan kopukluğu ile "hayal"ın, sokak ise "hakikat"ın temsilidir. Evdeki diyaloglarda, mektuplarda görülen dil ne kadar erdemli ise, sokağın dili o kadar gayriahlakidir. Ev, eski düzeni ifade ederken ne kadar yıpranmış ya da yüzeyselse, sokakta akan hayat o kadar gerçektir. Kahramanların evlerinde kurguladıkları aşk ne kadar yüce ise, dışarıda karşılaşılan duygu sadece cinsellik üzerinedir. Yazarın büyük başarısı, hayal ve hakikat temi çevresinde oluşturduğu bu zıtlığı ustalıklı eserlerine aktarmış olmasıdır.

Anahtar kelimeler: *İffet*, *Son Arzu*, toplumsal eleştiri, ahlak, hayal, hakikat

The dichotomy between dreams and reality in Hüseyin Rahmi Gürpınar's novels *İffet* and *Son Arzu*

Abstract

İffet (1896) and *Son Arzu* (1918) are two novels of Hüseyin Rahmi Gürpınar, whose ends with tragedy. The novels end with the death of two young girls, İffet and Nuruyezdan, whose main characters are educated and virtuous according to their times. Both works are based on real life stories. Hüseyin Rahmi Gürpınar explains in the preface of the work that he is one of the heroes of the event in his novel *İffet*. The story of the *Son Arzu* was conveyed to him by Nuruyezdan's wife. It is understood that the author wanted to reveal the social structure of the era with these novels. The ethics of the society emerges as another questioned concept. It is seen that romance and realism are

¹ Arş. Gör. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (İstanbul, Türkiye), alpoymak@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1759-7356 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 18.03.2021-kabul tarihi: 20.06.2021; DOI: 10.29000/rumelide.949002]

examined in the novel of *İffet*. In the case of the *Son Arzu*, the way of thinking and the stagnation of the old age is criticized. Women's rights and women-men relations are other criticisms. The main theme, which is the focus of all these discussions, is shaped by the opposition between imagination and truth. While there are very few who can be set as good examples in both novels, two virtuous women have become immoral in the eyes of society. Despite their weaknesses in realism, Hüseyin Rahmi Gürpınar's novels *Son Arzu* and *İffet* attract attention with the symbolic contrasts they establish between the interior of the house and the street. According to this, the interior of the house is the representation of "dream" with its disconnection from real life, and the street is the representation of "truth". The more virtuous the language seen in the dialogues and letters at home, the more immoral the language of the street. Home; the worn or superficial it is in expressing the old order, the more real is the life flowing on the street. No matter how sublime the love the heroes set up in their homes, the emotion encountered outside is only about sexuality. The great success of the author is that he skillfully transferred this contrast he created around the theme of dreams and reality to his works.

Keywords: *İffet*, *Son Arzu*, social criticism, morality, dream, reality

İffet (1896) ve *Son Arzu* (1918), Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın yirmi iki yıl ara ile yazdığı iki romanıdır. Bu iki eserin en belirgin ortak özelliği, her ikisinin de facia ile sonlanmasıdır. Hüseyin Rahmi Gürpınar *Son Arzu*'nun önsözünde Nuruyezdan için "Bu benim yüzünü görmediğim ikinci bir İffet'tir" derken hangisinin hikâyesinin daha güzel ya da bedbaht olduğu kararını okuyucularına bırakır (Gürpınar, 2015: 15). Yazarın İffet'le Nuruyezdan'ın ölümlerinin nedenini belli sebeplere bağladığı görülmektedir. Bunlar; toplumsal yapı, ahlak kavramı ve özellikle de hayal ile hakikat karşıtlığı olarak her iki romanın da ana eksenlerini oluşturur.

İffet

İffet'teki ilk önsöze göre bahsedilen olaylar baştan sona hakikatten oluşmaktadır. Eserin, okurun gözündeki gerçeklik algısını pekiştirme niyetiyle açıklanabilecek bu bilgilendirme, kitaba eklenen ikinci bir önsözle farklı bir hâl alır. Yazılışından otuz bir yıl sonra esere dâhil edilen önsöze göre yazar bu öykünün kahramanlarından biri olduğunu ifade etmiştir (Gürpınar, 2011: 2). Şu hâlde eserdeki olayların gerçekliğinin sadece bir anlatım tekniğine dayanmadığı yıllar sonra ortaya çıkmış olur.²

İffet romanı, önceleri varlıklıyken, baba Şakir Efendi'nin ölümünden sonra sefalet düşen bir ailenin macerasını anlatır. İffet; yirmili yaşlarında, hasta annesi ve küçük erkek kardeşiyle yaşayan, Batılı tarzda eğitim almış bir genç kızdır. Latif Efendi adlı, düşük maaşlı bir memurla nişanlıdır. Aile Topkapı taraflarında bir kenar mahallede oturmaktadır. Yazarın İffet'le tanışması arkadaşı Doktor N. vasıtasıyla olur. Doktor, genç kızın annesini kontrole giderken yazarı da yanında götürür ancak muayenede bir yabancı olmasının tuhaf karşılanacağından onu da doktor olarak tanıtır. Zamanla Latif Bey'le arkadaş olan yazar, uzunca bir süre kendisinden haber alamayınca İffet'in evine gittiğinde kirayı ödeyemeyen ailenin evden atıldığını öğrenir. Aradan geçen bir sene sonunda yazar bir mezarlıkta Latif Bey'le karşılaşır. Latif Bey İffet'in ölümünden sonra aklını kaçırmış bir şekilde İffet'in mezarı başından ayrılmamaktadır. Bu karşılaşma aynı zamanda romanın yazılmasının zeminini de yaratır. Yazar, Latif Bey'in tuttuğu notları, İffet'in romanını yazmak sözüyle ondan alır. İffet'in ölümüne neden olaylar zinciri bu sayede ortaya çıkar. Uzun süredir açlık ve yoksullukla mücadele eden İffet, uzun süredir

² *İffet* romanındaki natüralizm etkisi için bakınız Soylu, Özge B. (2013). İffet'te Emile Zola ve natüralizm etkisi, *Folklor/Edebiyat*, 19 (76), 233 – 239.

peşinde olan Nermi adlı zengin bir adamın birlikte olma teklifini kabul eder. Ancak genç kız hayatta kalma dürtüsüyle verdiği kararın utancıyla hastalanır ve ölür.

Romanı oluşturan şahıslara gelindiğinde, yazarın gerçekçilikle ilgili konuştuğu karakterin Doktor N. olduğu görülür. Doktor N. hakikatle ilgilenmeyip hayal güçlerinin peşinde koşan yazarları eleştirir. (Gürpınar, 2011: 13) Eserde realizmin temsilcisi olarak yer alır.

Eserin hem yazarı hem de yan karakterlerinden biri olan yazar son derece hassas ve melankolik bir yapıya sahiptir. Arkadaşı Doktor N. tarafından hayata şairane bir üslupla bakan yazarı gerçekçi olmadığı için sıklıkla eleştirilir. İffet'in hikâyesini öğrendikten sonra sosyal hayattan iyice kopan ve uzun süre yazmaya ara verdirilen yazar, romantizmin temsilcisidir.

İffet'in annesinin romana belirgin bir katkısı yoktur ancak küçük kardeşin hayatta kalmak için bir salatalık çalması yani ilk hareketi yapması önemlidir. Romanın sonunda her şeyi arkasında bırakıp bir gemiyle denize açılması bir nevi pasif olmamasının getirdiği bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Eserin geçtiği mekânlar çoğunlukla İffet'in evi ve yazarın sıklıkla ziyaret ettiği mezarlıklardan oluşur. Ailenin yaşadığı bozuk ve pis yollarıyla betimlenen mahalle bir mezarlığa benzetilir.

Son Arzu

Son Arzu romanındaki önsöze göre ise eser, yirmi yıl önce meydana gelen bir faciayı anlatmaktadır. Gürpınar, bu olayı kaleme almak için bunca yıl beklemesinin nedenini bu olaydan etkilenen kişilerin hâlâ hayatta olmalarıyla açıklar. Yazar, gazetelere de haber olan hikâyeyi yazmak için asla hayal ve icat vadisine girmeyeceğini çünkü icatta hiçbir hayal gücünün tabiat kadar zengin olmadığını düşünür (Gürpınar, 2015: 15).

Son Arzu romanının konusu ise küçük yaşta babasını kaybeden Nuruyezdan'ın etrafında şekillenir. Nuruyezdan; dedesi Feyzullah Efendi, anneanesi ve annesi ile birlikte bir konakta yaşamaktadır. Zişan ve Vicdan adlı iki arkadaşıyla bir akşam gezmesinde gördüğü Rıdvan Sabih'e âşık olur. Onunla aynı hisleri paylaşmayan Rıdvan Sabih'in ilgisinden mahrum kaldıktan sonra da intihar ederek yaşamına son vermeyi tercih eder. Roman her ne kadar Nuruyezdan'ın karşılıksız aşkı temelinde ilerliyor görünse de yazarın asıl amacının dönemin toplumsal yapısını gözler önüne sermek olduğu anlaşılır.

Eserin ana kahramanı Nuruyezdan, Batılı tarzda bir okula devam etse de muhafazakâr bir ailede yetişmiştir. Arkadaşlarına nazaran hayat tecrübesi zayıf, hassas, masum, vefalı, kumru gönüllü bir genç kız olarak tanımlanır.

Vicdan ve Zişan ise erkeklerle olan ilişkilerinde dönemlerine göre serbest hareket eden, kadın erkek ilişkilerinde eşitliği savunan, geleneksel aile yapısına karşı olan karakterler olarak romanda yer alırlar.

Nuruyezdan'ın uğruna intihar ettiği Rıdvan Sabih'in genç kıza karşı gerçek bir ilgisi yoktur. Ölüm döşeginde son kez kendisini görmek isteyen Nuruyezdan'ın talebine karşılık vermeye lüzum dahi görmez.

Rıdvan Sabih'in annesi Ziba Hanım ise sınırları zayıf, otoriter bir kadındır. Nuruyezdan'ın ondan oğlunu kendisiyle evlendirmesini isteme cesaretini ahlaksızlık olarak görüp genç kıza tüm kapıları kapatır.

Nuruyezdan'ın kocası Ragıp Şeyda, Nuruyezdan hakkında çıkan dedikoduları bilmesine rağmen onunla evlenmekte sakınca görmez. Nuruyezdan'ın ölüm döşeğindeyken son arzusu Rıdvan Sabih'le görüşmektir. Ragıp Şeyda, onun bu isteğine de karşı çıkmaz. Bu haliyle neredeyse gerçek olamayacak kadar iyi bir karakter olarak çizilmiştir.

Hoşkadem, Nuruyezdan'ın Arap dadısıdır. Bir tip olarak çizilse de konakta Nuruyezdan'ın ve diğer kızların gerçek macerasını bilen, gerçeklerin farkında olan tek kişidir.

Romanın en çok eleştirilen kahramanı ise Feyzullah Efendi'dir. Eskinin, durağanlığın ve ikiyüzlü ahlakın temsilcisi olarak, olayın değil ama eserin merkezinde yer alır. Muhafazakâr Feyzullah Efendi; başında arakiye, sırtında haydarisi, yanındaki kaşağısı ve elinin altında bulunan enfiye mendilleri, çubuk, tütün kesesi, ağızlık ve benzeri eşyaların ortasında kitaplarıyla oturur (Gürpınar, 2015: 62). Yazarın antika kafalı olarak nitelediği yaşlı adam nesli tükenmekte olan canlı bir gelenek olarak betimlenir.

Eserin geçtiği ana mekân Nuruyezdan'ın yaşadığı, bir mezarlıkla komşu olan konaktır. Nuruyezdan'ın ölümü ya da olayların bir faciaya neden olacağı henüz eserin başında verilmemiş olmasına rağmen, sadece mekân tasvirlerinden yola çıkılarak yine aynı sonuca varılacağını tahmin etmek güç değildir. Genç kız: "...minareler, şadırvanlar, serviler, türbeler, mezarlar arasındaki Şark beşiğinin maneviyatı içinde" büyümüştür (Gürpınar, 2015: 61). Yaradılış icabı hüznünlü bir yapıya sahip olması, realizme de uygun olarak bu çevreye bağlanmıştır. Sevimli ama kasvetli Şark manzarasının içinde yer alan mezarlık Nuruyezdan'ın hayal kırıklıkları sonucu konağın bizzat kendisi hâline gelir.

Konağın, henüz Nuruyezdan'ın Rıdvan Sabih'le ilişkisinin bitmesinden önce de hareketsizliği ile bir mezardan farksız olduğu genç kızın kendisi tarafından itiraf edilir. Dedesi, türbeye benzeyen odasında arada sırada bir kitaba uzanmak için kıpırdayan, yaşayan bir ölüdür. Büyük ve küçük valideleri ise ölmüş babası için yaş dökmeyi uğraş edinmiş, kasvetin cisimleşmiş hâlleridirler. Evde her zaman yeni çıkmış bir cenazenin matem havası vardır. Nuruyezdan çocukluğundan beri konakta bir kahkaha çınladığını duymamıştır. Kendisini oyalayacak, biraz hareket, değişiklik, eğlence bulabilecek ortamı olsa bu kadar karamsar olmayacağını o da farkındadır.

Konağın en yoğun betimlenen kısmı ise Feyzullah Efendi'nin odasıdır. Tavanı senelerin isiyle kararmış, fındık rengi çuha perdelerin iyice boğduğu oda; eski usul oturma düzeni, ayetli duvarları, teberli odası, eski kitaplarıyla kasvetli bir türbeye benzetilir (Gürpınar, 2015: 62).

Romanın en canlı sahnelerinin geçtiği mekân ise Ramazan eğlencelerinin yapıldığı Direklerarası'dır. Yazarın burada yaşananlar dolayısıyla toplum yapısını ve toplumun ahlak anlayışını gözler önüne serdiği görülür.³

³ Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarındaki ahlak anlayışı için bakınız Serdar, Ali (2007). Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarında ahlak sorunsalı [Yayınlanmamış doktora tezi]. Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hayal ve hakikat karşıtlığı

Her iki esere de bakıldığında dönemin, toplumun ve toplumun ahlak anlayışının eleştirisinin daha yoğun yapıldığı romanın *Son Arzu* olduğu anlaşılır. Henüz romanın başında ruhani bir havayla başlayan bir ramazan akşamının betimlemesi kısa sürede yerini sokakların gerçeğine bırakır. Olan ile olması gereken arasındaki zıtlık da böylelikle görünür hâle gelir. Teravihten sonra herkes Divanyolu, Şehzadebaşı ve Direklerarası'nda eğlence aramaya çıkar. Çayhaneler hınca hınç doludur. Buraya kadar bir sorun görünmese de yazarın var olan ortamı betimleyişindeki olumsuz bakış açısı göze çarpmaktadır. Sigara ve nargile düşkünlerinin oluşturdukları manzara, tok olunmasına rağmen hâlâ yemeklerden bahsedilmesi bu ayın manevi yönüyle zıtlık gösterir. Bir hacı babanın cinsellikle ilgi "gizli ramazanlık eşya" satması ve müstehcen ifadelerle karşılanması da başka bir tezat olarak işlenir (Gürpınar, 2015: 25).

Dışarı çıkıldığında ramazan eğlencelerinin vazgeçilmezi olan Karagöz temsiliyle karşılaşılır. Ancak burada da ağız dolusu küfürden başka bir şey yoktur. Bu bölümde yazar dönemin edebiyatçılarına da bir eleştiri getirir ve biraz sinirlendiklerinde bile onların kalemlerinden "karagöz edebiyatı" boşaldığını belirtir. Ona göre bizde sanat iflas ettiğinde sövüşme yetişir (Gürpınar, 2015: 28). Gözler bir komedi kumpanyasının çadırına çevrildiğinde ise "çoban baleti kıyafetinde yusuvarlak bir kadın"ı tutulmuş biçimde izleyen "hödük"lerden bahsedilir (Gürpınar, 2015: 29). Ancak yazarın göstermek istediği yozlaşma bunlarla sınırlı değildir. Hayat kadınlarının gezdiği, erkeklerin kadın kalabalığına dalıp onları taciz ettiği manzaralar aktarılırken, hiçbir ülkede erkeklerin kadınlara bu şekilde yaklaşmadıkları ancak bunun bizde bir adet hâline geldiği belirtilir. Sokakların pisliği, hayvan ifrazatından oluşan küçük gölcüklerin varlığı, şehrin gerçek yüzünü ya da yazarın odaklandığı tabloyu tamamlayan unsurlar olarak görülmelidir.

İstanbul'da bir ramazan akşamı bu şekilde betimlendikten sonra asıl hikâyeye gelinir. Dedesi Feyzullah Efendi bir yandan torunu Nuruyezdan iyi eğitim almasını isterken öte yandan sadece alafranga terbiye ile yetişmesine de razı değildir. Yazar onun ağzından ülkedeki eğitim öğretimin kalitesinden ve okulların yetersizliğinden bahseder. Dedenin asıl korkusu ise okula gidip gelirken torununun peşine takılacak olan delikanlılardır. Her ne kadar bu delikanlılardan çekinse de dedesinin Nuruyezdan'ı okula göndermesinin asıl nedeni, yeni nesil erkeklerinin eğitimsiz kızları istememeleridir. Yani asıl amaç evliliktir.

Feyzullah Efendi torununa *Nasihât-ül Hükemâ* okutmaya uğraşsa da Nuruyezdan *İlk Buse* adlı tercüme aşk romanından çok etkilenecektir (Gürpınar, 2015: 44). Dedenin hayaliyle gerçek arasındaki tezat açıktır. Onu bu kitapla tanıştıran Rasime, daha da ileri giderek *Leyle-i Zifaf* adlı bir kitap satın alır. Artık kızlar arasında bu tarz aşk romanları ve muhabbetname alışverişi başlamıştır. Ancak Nuruyezdan'ı felakete sürükleyecek olan şey, aşk romanları okuyan kızların ahlaklarının bozulacağı önyargısı ile ilgili değildir. Aksine onun ölümüne erdemli ve ahlaklı olması neden olur.

Romandaki başka bir tezat da böylece ortaya çıkar. Nuruyezdan tüm masumluğuna rağmen ahlaksızlıkla suçlanır. Kuşkusuz felaketinin bir nedeni de gerçek hayatla romanlardaki kurgu arasındaki farkı görememesidir. Bu bağlamda *Son Arzu*'da ve *İffet*'te hayalciliğin bir ironisinin yapıldığını eklemek gerekir. Her iki romanda da özellikle aşkın ve tabiatın anlatımında göze çarpan yoğun şairane üslubun nedeni sadece yazarın kalem yeteneğini göstermek olmamalıdır.

Hayal ve hakikat tartışmasında yine Doktor N., bir yazarın bir manzarayı fotoğraf gerçekliğiyle aktarması gerektiğini ve bunu yapabildiği ölçüde nitelikli bir sanatçı olabileceğini düşünür. Romanın önsözünde yazarın eserini oluştururken “realizme bir zemin tehye etmek için hiç olmazsa ‘romantik’liği okşar bir vadi-i mutedilden girişmek lazım geleceği”ni belirttiğini eklemek gerekir (Gürpınar, 2011: 7). Şu hâlde eğer yazar romantizmi temsil ediyorsa Doktor N. de realizmi temsil eder. Romantizmden realizme geçiş için bir zemin hazırlanmasından bahsedildiğine göre doktorun görüşlerinin olumlanması gerekir. Ancak var olan gerçeğin olduğu gibi yani yazar tarafından hiç işlenmeden düz bir şekilde aktarılması düşüncesi de kabul edilmez. Bu durum, yazarın, bahsettiği geçiş dönemini kendi kafasında oluşturma sürecinin bu tartışmayla devam ettiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Yani ne romandaki yazar fazla hayalci ne de doktor fazla gerçekçi olduğu için tam anlamıyla kabul görmemiştir.

Hayalle gerçek arasındaki zıtlık Nuruyezdan’ın dedesi aracılığıyla da ortaya çıkar. Tütün, kahve ve enfiye tiryakiliği olan dedenin bu özelliği, romanın başındaki kahvehane manzarasında olduğu gibi olumsuz biçimde yansıtılmıştır. *Tarih-i Taberi*, *Siyer-i Nebi*, *Pend-i Attar* ve diğer divanlar arasında gidip gelen, çoklukla berceste mısra okuyan, sıklıkla da uyuklayan Süleyman Efendi durağanlığıyla ve eskiyi temsil etmesiyle de eleştiri konusudur. Kuşkusuz; kahve, macun, afyon bağımlısı olup müstehcen şiirler de yazan Kâlâyî ve yine onunla benzerlik gösteren Sürûrî’yi okuması da ayrı bir zıtlık örneğidir. Bu örnekle sürekli edepten bahseden Feyzullah Efendi’nin ahlaki sorgulanır.

Yaşlı adamla birlikte zihniyet meselesinin eleştirilme zemini de Nuruyezdan ve arkadaşlarının *Pend-i Attar* üzerinden ortaya attıkları tartışmayla oluşturulur. Ber tevekkul ger buved firûziyet/ Hak dehed mânend-i morgân-ı ruziyet beyti “Tevekkül üzerine eğer senin galebe ve zaferin olursa Cenab-ı Kibriya kuşlar gibi senin rızkını verir.” biçiminde çevrilir (Gürpınar, 2015: 122). Vicdan’ın itirazı rızk için tevekkül edip beklemektir. Genç kız, eski zaman hikmetlerinin o günün çalışma ve üretme hayatına uymadığını da ekler. Zişan da Buhara ile Amerika’yı karşılaştırarak kaderine boyun eğen ile eğmeyen toplumların aralarındaki farkı ortaya koyar. Yazarın bu tartışmayla eskinin durağanlığını eleştirdiği açıktır. Konağın diğer üyelerinin de yaşamları bu durağanlıkla geçer. Anne ve büyükannenin kızın üzerinde hiç tesirleri yoktur. Sürekli bir matem havası içinde yaşayan, batıl inançları fazla olan, romanın yalnızca iki yerinde komşu kadınlarla *Envârül-âşıkîn* okudukları belirtilen bu iki kadın, dünyadan çoktan el etek çekmişlerdir. Feyzullah Efendi gençlerin itirazlarını hem genç hem de kadın olmalarına bağlar. Eski kadınları da bir şey bilmeyip itaat ettikleri ve iffetin manasını bildikleri için över. Ancak Nuruyezdan ve arkadaşlarının temsil ettiği yeni nesil, kadınların cahil bırakılmasına karşı olmakla beraber, iffet kavramının dahi bilimle öğrenilebileceğini savunur (Gürpınar, 2015: 126).

Feyzullah Efendi’nin cinsiyetçi yaklaşımı Şair Leyla Hanım’a ait olan aşağıdaki şiir dolayısıyla da görülür:

“Vade-i vaslı yalan söyleme söyle gerçek/ Olmaya bu dahi evvelki gibi bendene dek/ Niyetin yoksa emdirmeye lalin saki/ Yetişir çekmeyelim bir dahi beyhude emek/ Mey ü mahbuba yasak eyleme sufi zira/ Şaire lazım olan gördüğü şuhu sevmek/ Hele bir buse için iyde kadar bekleyelim/ Şimdi lütfeyle o dem herkes öperler el etek/ Pek de naz eyler ise âşık-ı biçarelere/ Sen de Leyla o mehi durma hemen sinene çek” (Gürpınar, 2015: 126).

Yaşlı adam, geçen asrın şairi böyle olursa yeni neslin gençlerinden edep beklenilemeyeceğini savunur. Ona göre terakki namına bu levs tüm dünyaya yayılmaktadır. İlginç olan nokta Kâlâyî’nin aşağıdaki beyitlerini okurken Feyzullah Efendi’nin aynı hisse kapılmamasıdır:

“Kahve fincanı elinde hele ettikçe şükür/ Kendi içti samır ol kahveyi çakırsı içer/ Görse mecliste eğer cezbeli bunca dilber/ Yetmeyip çeşm çerez-i vasla şeker de ciğer/ Kaynaşırsa veli telve gibi dibe çöker/ Nim-hâb içre belinden kemeri çöze eğer/ Uyanıp anda bakar kim ne uşak ne kemer/ Zevk-i vuslat idüğü uyku imiş cümle meğer/ Kahve, macun, tütün, enfiye ve kâfir afyon/ İşte beş şeydir eden bizi azizim mecnun” (Gürpınar, 2015: 77).

Eskinin temsilcisi olan adamın asıl rahatsızlığının kadınların hayatın içinde yer almalarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Kadından hâkim olmaz zevce olur derken de aynı düşünülmektedir (Gürpınar, 2015: 127). Yazarın, kadınların özgürlükleri ile ilgili olarak, dönemi için hatta bugün için bile cesurca konuştuğu Zişan ise artık eski kafaların kumandalarıyla hareket etmeyeceklerini, kızların erkeklere eş olmak için yaratılmadıklarını ve her kızın gönlünün istediği eşi seçebileceği görüşünü savunur. Üç kız arasında en cesur görüşlere sahip olanı Zişan'dır. Yazarın aşk, sevgi, evlilik hakkındaki gerçekçi görüşlerini temsil eder. Ona göre beylik sadakat sözleriyle başlayan ilişkilerin çoğu tam tersi şekilde sonuçlanır. Bu yüzden sevgilisine gelecekte bir başkasını sevmeyeceği gibi bir söz vermenin gerçekçi olmadığını, bu konuda da söz vermediğini belirtir. Zişan'ın aslında bu dürüst açıklamalarının çağının ötesinde feminist bir bakışın ürünü olduğu görülmektedir.

Olaylara Zişan'ın baktığı açıdan yaklaşması mümkün olmayan, dışarıdaki hayatın ayrıntısını bilmeyen Nuruyezdan ise bir hayale âşık olmuş, hakikatle karşılaşınca da gerçekliğin duvarına toslamıştır. Sevgilisi Rıdvan Sabih'in, kızın kendi düşüncesinde kurduğu insanla ilgisi yoktur. Asıl sevdiği kıza ulaşınca Nuruyezdan'ı kolayca unutmuştur.

İffet romanındaki facianın nedeni ise her ikisi de aşk romanlarından etkilenmiş olsalar da *Son Arzu*'daki gibi bir gönül meselesine dayanmaz. Gerçi yetişme ve hayat tarzları benzerdir. İkisi de iyi eğitim almış, bakıcılarla el üstünde büyütülmüşlerdir. Babalarını kaybeden İffet ve Nuruyezdan doğaları gereği çok duygusal ve kırılabilir bir yapıda çizilirler. İkisinin de sonunu hazırlayan şey ise erdemli tavırları olur. Nuruyezdan aşkı çok yüksek bir mertebeye koyduğu için hayatını kaybeder. İffet ise bir an da olsa ahlaki değerlerinden ödün vermeyi düşündüğü için hastalanıp ölür. Ancak İffet bu duruma, aklıktan ölmekle hayata tutunmak arasında bir seçim yapma anında gelir. Aslında her iki kadının aynı sonu paylaşmalarının nedeni İffet'in ağzından aktarıldığı gibi, “her gördüğünü gelişigüzel telakkiye meyyal cahil kadınlardan” olmamaktır (Gürpınar, 2011: 99). Yani ikisi de cahil ve ahlaksız olmadıkları için gerçek hayatta tutunamamışlardır. İffet de bu gerçeğin farkına vardıkdan yani tüm saflığına rağmen dedikoduların hedefi olduktan sonra kendisiyle birlikte olması için ona para teklif eden Nermi'nin isteğini kabul eder. Kuşkusuz burada yazar sosyal çevrenin, içgüdülerin, genç kızın özelinde açlığın bir şekilde prensiplerin önüne geçeceği tezine yani natüralizme uygun bir sahne oluşturmuştur. Doğal olmayan durum ise bu fikrinden çabuk vazgeçip kahramanını açlığın da karıştığı bir pişmanlık sarmalı içinde öldürmesidir. Yazar roman boyunca kurguladığı zıtlığı devam ettirebilseydi, adını bilinçli biçimde İffet koyduğu kahramanının dönüşümüyle bütünlüğü sağlamış olurdu.

İffet'in ölüm döşeğindeyken muhabbet tellallığı yapan Rasime'ye ahlak dersi vermesi, Rasime'nin de anında pişman olup namuslu bir hayatı seçme kararı, inandırıcılığı zayıflatan diğer unsurlardır. Hüseyin Rahmi Gürpınar, hayatla ölüm arasında, kardeşinden ve annesinden sorumlu olduğunu da düşünerek gerçekçi bir karar veren genç kadının ahlaken düşüşünü görmemek için onu aklıktan öldürmeyi tercih eder. Aslında İffet'in mecburi değişimi için gerekli ortam fazlasıyla hazır. Bakkalından komşularına kadar hiç kimseden destek göremeyen aile, çıkarılan dedikodularla da bir karanlığa itilmişlerdir. Mahallelinin komşularını bir anlamda açlığa terk etmesindeki nedenlerden biri

kıskançlıktır. Ailenin daha önce zengin olması, İffet'in görgüsü, eğitimi ve güzelliği insanların onları dışlamaları için yeterli özelliklerdir.

Sonuç

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *İffet* ve *Son Arzu* romanlarında natüralizme uygun olarak toplumun aksayan, yozlaşmış, kötü yönlerine vurgu yaptığı görülmektedir. Yalnız bu karamsarlığı sadece toplumun yapısıyla ya da natüralizmle açıklamak yeterli değildir. Esere yazar odaklı bir yaklaşımla bakıldığında, *İffet* romanının kahramanlarından biri olduğunu açıklayan yazarın, kendisiyle ilgili kısımların ne kadarının kurgu ne kadarın gerçek olduğuyla ilgili ayrıntılı bilgi vermemiş de olsa, genç kızın ölümünün ardından mezarlıkları mesken edindiği görülür. Hatta bu yüzden kendisine uzun bir süre yazı dahi yazdırılmaz. Yani iffet ve Nuruyezdan ne kadar duygusalsa, yazarın kendisi de o denli duygusaldır.

Yazar, romantizmden realizme geçişe bir örnek olmak üzere tasarladığı yöntemi kendi dünya görüşüne de uygun olduğu için bilinçli şekilde romanlarına uygulamaya çalışmıştır. Bu bağlamda özellikle *İffet*'te yazar ve Doktor N. nezdinde, romantizmle realizmin karşılaştırmasına gidilmiştir. Yine bu iki akım arasındaki zıtlık yazarın ve doktorun hayata bakışlarındaki farkla okura yansıtılmak istenmiştir. Bu bağlamda her iki bakış açısının da tamamen onaylanmadığının altını çizmek gerekir.

Her iki romanda da yazarın üslubuna uygun olarak, insan kalabalığının, sosyal hayatın olduğu yerlerde iyimser bir tabloya rastlamak mümkün değildir. Benzer özellikler gösteren bu iki romanın genel anlamda yazarın edebiyata, topluma ve toplumun ahlak kavramına bakışını yansıttığı görülmektedir. Bunu yaparken de İstanbul özelinde gerçekçilikle karamsarlığı özdeşleştirdiği, hayatın daha çok karanlık yerlerine odaklandığı anlaşılmaktadır.

Her iki roman da eğitilmiş ve erdemli iki genç kızın ölümüyle sonuçlanır. Tabii buradaki eğitilmiş tanımı dönemin eğitim-öğretim seviyesine göre değerlendirilmelidir. Erdem sahibi iki kadın, bu özellikleriyle zıtlık oluşturacak şekilde toplumun gözünde ahlaksız konumuna düşmüşlerdir. Nuruyezdan'ın Rıdvan Sabih'in annesi ile yüzleşmesi, İffet'in ise bir anlık düzene uyma kararı kendi çaplarında bir karşı çıkışı ifade etse de kurtuluşları ya da yenilgileri erdemli biçimde hayata vedalarıyla sağlanmıştır. Eski devrin düşünce biçimi ve hayat tarzının eleştirisi, kadın haklarına ve kadın erkek ilişkilerindeki serbestliğe yapılan vurgu, toplumun aksayan yanlarının ve ahlakının sorgulanması her iki romanın da temel tartışma konularını oluşturur.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın bu iki eseri, gerçekçilikle ilgili kısmi eksikliklerine rağmen ev ve sokak arasında kurdukları simgesel zıtlıklarla önem arz ederler. Ev hayali, sokak ise gerçeği temsil etmektedir. Evde konuşulan, mektuplara yansıyan dil ne kadar erdemli ise, sokağın dili o kadar bayağıdır. Evin sakinleri ne kadar muhafazakâr ve durağansa, dışarıda yaşanan hayat da o kadar canlı ve gerçektir. Evin içinde kurgulanan aşk ulvi olsa da dışarıda tanık olunan duygu daha çok cinsellik üzerinedir. Yazarın en büyük başarısı da her iki romanının genelinde, hayal ve hakikat temelinde oluşturduğu tezadı ustalıklı eserlerine yansıtmasıdır.

Kaynakça

Gürpınar, Hüseyin R. (2011) *İffet*. Everest.

Gürpınar, Hüseyin R. (2015) *Son arzu*. Paper Sense.

Özge B. (2013) *İffet*'te Emile Zola ve naturalizm etkisi. *Folklor/Edebiyat*, 19 (76), 233 – 239.

Serdar, Ali (2007). Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarında ahlak sorunsalı [Yayınlanmamış doktora tezi]. Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Adres

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeđi Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com

tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeđi Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,

phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616